

Jak korzystać z podręcznika

Zadanie z gwiazdką

Zadanie trudniejsze

Pomoc

Słownictwo przydatne w wykonywaniu polecenia

Więcej na temat

Treści dodatkowe

4.3 Złoty zebra (przykłady, stopniowanie przybliżeń)

Przejdź temat

- Przejdź do lekcji, w której omawiany jest temat, który chcesz podjąć.
- Przejdź do lekcji, w której omawiany jest temat, który chcesz podjąć.
- Przejdź do lekcji, w której omawiany jest temat, który chcesz podjąć.
- Przejdź do lekcji, w której omawiany jest temat, który chcesz podjąć.

Jak długo powinna trwać lekcja?

Wskazano, że lekcja powinna trwać od 15 do 20 minut. Wskazano, że lekcja powinna trwać od 15 do 20 minut. Wskazano, że lekcja powinna trwać od 15 do 20 minut.

Wskazano, że lekcja powinna trwać od 15 do 20 minut. Wskazano, że lekcja powinna trwać od 15 do 20 minut. Wskazano, że lekcja powinna trwać od 15 do 20 minut.

Podejmij temat

Wprowadzenie do tematu lekcji

Definicje

Objaśnienia nowych terminów

Podsumowanie działu

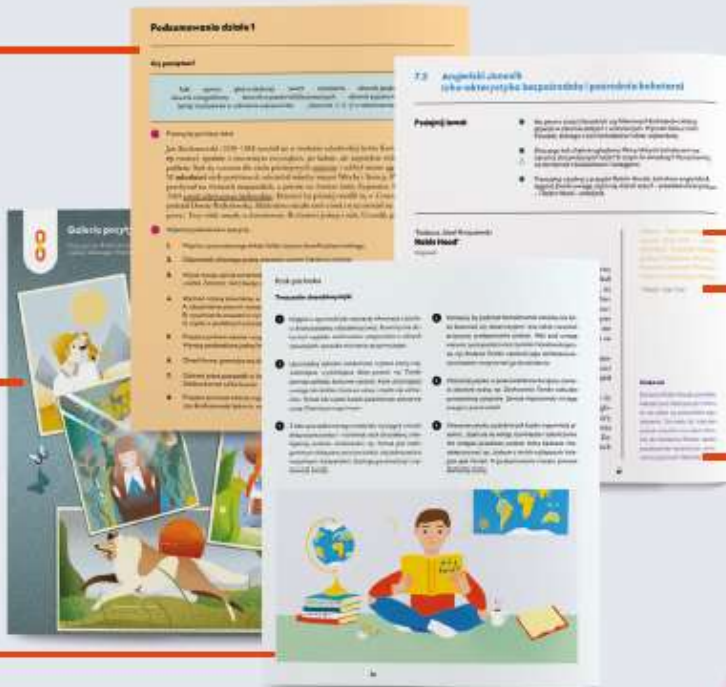
Powtórzenie najważniejszych treści działu

Link do wiedzy

Treści, które mogą rozwinąć twoje zainteresowania

Krok po kroku

Instrukcje, które wskazują kolejne etapy wykonywania zadań

Notka biograficzna

Najważniejsze informacje o autorze

Przypis

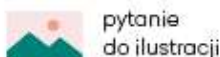
Objaśnienia trudniejszych słów, informacje o postaciach literackich lub historycznych, wymowa słów obcojęzycznych

Ciekawki

Interesujące wiadomości uzupełniające temat lekcji

Pamiętaj, że podręcznik ma służyć uczniom z kolejnych klas. Nie w nim nie zapisuj.

Znaczenie ikon

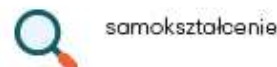
pytanie do ilustracji

praca zespołowa

nawiązanie do innego przedmiotu

samokształcenie

1. Dawniej w szkole

1. Co możesz powiedzieć o budynku widocznym na ilustracji? Jakie są twoje najlepsze doświadczenia związane ze szkołą?
2. Co sądzisz o czynnościach wykonywanych przez dzieci? Jak wpływają na ich samopoczucie i relacje z innymi ludźmi?
3. Który dzień w roku szkolnym lubisz najbardziej?

1.1 Bardzo dawno temu w szkole (archaizm)

Podejmij temat

- Przeczytaj poniższe informacje związane z dawnymi szkołami i nauką. Zapamiętaj to, co cię najbardziej zdziwiło lub zaintrygowało.

W 1331 roku biskup krakowski Nanker zarządził, że nauczycielami w szkołach mogą być tylko osoby znające język polski.

* * *

Akademia Krakowska została założona w 1364 roku przez króla Kazimierza Wielkiego. Stanowiła drugi uniwersytet w środkowej Europie. Przed nią w naszej części kontynentu powołano do istnienia jedynie uczelnię w Pradze, w 1348 roku. Wcześniej uniwersytety powstały między innymi w Bolonii (ok. 1088 r.), Paryżu i Oksfordzie (XII w.), Cambridge [czyt. kembrydż] (1208–1209), Padwie (1222 r.), Neapolu (1224 r.) oraz w Rzymie (1303 r.). Polski uniwersytet kształcił studentów w dziedzinach, które do dziś uznaje się za ważne, zebranych w trzy wydziały: sztuk wyzwolonych, medycyny, prawa. Pierwszy z nich obejmował siedem nauk: gramatykę (co w owym czasie oznaczało biegłość w łacinie), dialektykę, retorykę, geometrię, arytmetykę, astronomię i muzykę.

Collegium Maius [czyt. kolegium majus] – dziedziniec

Na początku XV wieku Kraków obiegała wiadomość, że jeden ze studentów to po prostu przebrana za chłopca dziewczyna. Choć trudno to sobie dzisiaj wyobrazić, w tamtych czasach za noszenie męskich ubrań groziło kobiecie spalenie na stosie. Dziewczyna (córka wiejskiego nauczyciela z Wielkopolski), zapytana przez sędziów o powód przewinienia, wyznała, że popełniła je z miłości do nauki i wiedzy. Od spalenia na stosie uratowało ją nienaganne prowadzenie się¹.

zob. Jarosław Machnicki, *Przewrotna historia Polski*

¹ prowadzenie się – zachowanie, postępowanie

- Wymień informację, która najbardziej cię zaskoczyła lub zaintrygowała.
- Zanotuj w zeszycie nazwy europejskich miast, w których znajdują się najstarsze uniwersytety. Pamiętaj, aby napisać je od wielkiej litery.
- Akademię Krakowską ukończyli między innymi Mikołaj Kopernik, Jan III Sobieski oraz Jan Kochanowski. Wybitny poeta rozpoczął studia w 1544 roku – został żakiem², gdy miał 14 lat. Przeczytaj poniższy tekst i sprawdź, jakich zasad musiał przestrzegać.

² żak – dawniej: uczeń, student

Janina Porazińska

Kto mi dał skrzydła

(fragment)

Jest to czerwcowy poranek 1540 roku.

W Sycynie, majątku imć¹ pana Piotra z Kochanowa Kochanowskiego, już wszyscy dorośli są na nogach. Dzieci aby² jeszcze śpią. [...]

Czternastoletni Kacper, dziesięcioletni Janek i ośmioipółletni Piotruś [...] w każdy powszedni dzień jadą do Zwolenia, gdzie w szkółce przy parafialnym kościele „rektor”³ uczy gromadę chłopaków czytania i pisania po łacinie i po polsku, [...] rachunków i kościelnego śpiewu. [...] Pan Piotr Kochanowski [sędzia sandomierski] ma wielkie ambicje. [...]

– Jakem zajechał na zwoleńską plebanię, to niedużutko po mnie przyjechał tam bakałarz⁴ z Policzny. [...] Powiadam wam, com się od niego nasłuchał o naszym Janku. [...] Gadał, że taki z Janka chłopak sposobny⁵, zdolny! Po łacinie to ci czyta... Maciej z Zalesia to tęgi⁶ łacinnik, a nie może się Janka nachwalić. [...] Proboszcz ze

Janina Porazińska (1888–1971) – autorka wielu utworów dla dzieci, np. *Psołki i śmieszki*. Była redaktorem czasopism dziecięcych, m.in. „Płomyczka”.

¹ imć – zwrot grzecznościowy

² aby – tylko

³ rektor – tu: w dawnej Polsce przełożony szkół przykościelnych i zakonnych

⁴ bakałarz – dawniej: nauczyciel

⁵ sposobny – mający uzdolnienie w jakimś kierunku, biegły w czymś

⁶ tęgi – tu: dobry w swojej dziedzinie

Zwolenia powiada: „Już to w naszej szkole parafialnej on się niczego więcej nie nauczy. [...]

Pan Piotr spojrział na żonę [...].

– Niech chłopak jedzie na naukę do Krakowa. [...]

* * *

Janek chrapał sobie jeszcze znakomicie, gdy zbudził go hałas. Zerwał się. Co to? [...]

Ze wszystkich łózek podnosiły się już jasne i ciemne głowy. [...]

W kątku mdło paliła się mała oliwna lampeczka. W kominku żarzyła się aby garstka węgielków. W izbie było zimno. Za oknem ciemna noc zimowa. [...]

– Te, nowy, nie marudź! Ściągaj koszulę, bierz portki i jazda do mycia! Zabierz swój ręcznik, a zatknij go za pasek, aby ci nie zginął!

– I bacz⁷, abyś nie międlł językiem po polsku, jeno⁸ po łacinie.

Bo za polskie gadanie kara.

– Kara? – zdziwił się Janek.

– Jużci. Jak cię trzy razy na tym przytapią, to zapłacisz denarka⁹ w sobotę. [...]

Skierowali się w ulicę Gołębia.

⁷ baczyć – uważać

⁸ jeno – tylko, ale

⁹ denar – dawna srebrna moneta

Ulica Gołębia w Krakowie

Tu Janek wpisał się na letnie półrocze w Kolegium¹⁰ Mniejszym. Kolegium to przygotowywało żaków do słuchania później wykładów w Kolegium Większym.

Wpisał się na wydział *Artium*, to znaczy filozoficzny. [...]

Po zapisie cała gromada nowo przybyłych słuchaczy musiała złożyć przed rektorem¹¹ przysięgę. Janek też był między nimi. [...]

¹⁰ kolegium – tu: wydział szkoły wyższej

¹¹ rektor – tu: przełożony szkoły wyższej

Cały ustrój¹² Akademii Jagiellońskiej miał wówczas charakter kościelny.

Wykładowcami byli prawie sami duchowni i ogromna większość żaków po skończeniu nauk przyjmowała święcenia kapłańskie. A więc żaków traktowano jak kleryków i na jeden wzór klerycki kazano im się ubierać.

Długo Janek przyglądał się różnym sztukom sukna. Wreszcie zdecydował się.

Niechaj będzie strój z tego sukna koloru makowego. [...]

Niewielu żaków ubierało się kolorowo. Ogromna większość nosiła strój sporządzony z czarnego sukna czeskiego, bo było ono najtańsze.

Ścibiatka¹³ brał miarę sznurkiem, na którym robił supetki.

Spodnie będą obcisłe i długie, do samej ziemi, kamizelka bez rękawów, do pasa, na to kabat¹⁴ z rękawami, a jeszcze na wierzch rewerenda¹⁵, zwana też tuniką, rodzaj płaszcza, którą się będzie przewiązywało sznurem.

– Ojej... takie coś długachne nosić... – krzywił się Janek. – Po nogach się to płącze. [...] Na kiedyż mi to sporządzicie? [...]

Jeden z czeladników roześmiał się.

– Akurat na otrzęsiny¹⁶ zdążymy. [...]

– Przecie... otrzęsiny zakazane [...].

– Zakaz zakazem, ale po cichutku, kryjomo, za miastem... [...]

Nie bojaj się, nie. Żdziebko¹⁷ cię ta podskubią, poczochrzą, ale ci przecie głowy nie urwą. Jeno się ubierz na te otrzęsiny w co masz najgorszego. [...]

Janek bąknął: – Ostańcie z Bogiem! – i wyszedł. [...]

¹² ustrój – sposób zorganizowania i funkcjonowania np. uczelni

¹³ Ścibiatka – nazwisko krawca

¹⁴ kabat – rodzaj kurtki

¹⁵ rewerenda – sutanna

¹⁶ otrzęsiny – tu: zwyczaj przyjmowania do grona studentów, nowo przybyły był np. brudzony, szarpany, żartobliwie poniżany przez starszych kolegów, następnie ogłaszano go żakiem

¹⁷ ździebko – trochę, niedużo

Pracy w Akademii było dużo.

W letnim półroczu Janek musiał biec na wykłady już na piątą rano. I nauka trwała do godziny piętnastej, z jedną tylko godziną przerwy na obiad.

Akademia Krakowska składała się z kilku wydziałów, tak zwanych kolegiów. Każde z nich mieściło się przy innej ulicy. [...]

Profesorowie wówczas mieszkali wspólnie przy kolegium; tam też otrzymywali pożywienie. Mieszkania ich były skromne, pożywienie niewystarczające, a uposażenie¹⁹ bardzo liche. Po prostu żyli w biedzie. [...]

Bakałarze i profesorowie obowiązani byli tak samo na sposób duchowny ubierać się, jak i żacy; różnili się tylko jedni od drugich kształtem czapek. Żak nosił na głowie mykę²⁰, bakałarz biret²¹ czterorożny, a profesor – biret okrągły.

Za niedostosowanie się do tego zarządzenia tak samo jak żacy musieli płacić kary.

¹⁹ uposażenie – pensja

²⁰ mycka – okrągła czapeczka noszona na czubku głowy

²¹ biret – nakrycie głowy (różnego kształtu) będące oznaką pełnionej funkcji

Więcej na temat

Jan Kochanowski (1530–1584) urodził się w rodzinie szlacheckiej herbu Korwin. Pierwsze utwory pisał, zgodnie z ówczesnym zwyczajem, po łacinie, ale największe dzieła stworzył w języku polskim. Stał się wzorem dla wielu późniejszych twórców i zdobył miano ojca literatury polskiej. W młodości wiele podróżował, odwiedził między innymi Włochy i Francję. To właśnie podróże, studia w Akademii Krakowskiej i na uniwersytecie w Padwie oraz kontakty z uczonymi i pisarzami sprawiły, że nabrał wprawy w tworzeniu literatury.

Po powrocie do Polski przebywał na dworach magnackich, a potem na dworze króla Zygmunta Augusta. W roku 1574 został sekretarzem królewskim. Dziesięć lat później osiedlił się w Czarnolesie. Rok później poślubił Dorotę Podlodowską. Małżeństwo miało sześć córek i syna (urodził się już po nagłej śmierci poety). Trzy córki zmarły w dzieciństwie. Po śmierci jednej z nich, Urszulki, poeta napisał *Treny*. Inne znane utwory Jana Kochanowskiego to na przykład fraszki, hymn *Czego chcesz od nas, Panie* i tragedia *Odprawa posłów greckich*.

Portret Jana Kochanowskiego, drzeworyt Aleksandra Regulskiego według rysunku Józefa Buchbindera

1. Przeczytaj podane zdania i napisz na kartce, które są prawdziwe, a które – fałszywe.
- Żacy uczący się w Akademii Krakowskiej musieli znać język łaciński.
  - Zajęcia w Kolegium Mniejszym latem zaczynały się o piątej rano.
  - Chłopcy, którzy nie ukończyli 14 lat, nie mogli rozpocząć nauki w Akademii Krakowskiej.
  - Żak nosił na głowie okrągły biret, bakałarz – mykę, a profesor – biret czterorożny.
  - Większość żaków Akademii Krakowskiej ubierała się kolorowo.
  - Wykładowcami Akademii byli przede wszystkim duchowni.
  - Studenci Akademii Krakowskiej musieli płacić kary za mówienie po polsku.

2. W XVI wieku moglibyście uczęszczać do Akademii Krakowskiej, ponieważ jej uczniami były nawet dziesięcio- czy jedenastoletnie dzieci.

- Zastanówcie się, a następnie porozmawiajcie na temat zalet i wad tej uczelni.
- Porównajcie panujące tam zasady do tych obowiązujących w waszej szkole.
- Które miejsce – waszym zdaniem – jest przyjaźniejsze dla ucznia?

Wniosek, poparty argumentami, zapiszcie w zeszytach.

3. Poniższe zdania, zaczerpnięte z tekstu Janiny Porazińskiej, przepisz do zeszytu, zamieniając **archaizmy** na wyrazy używane współcześnie.

I bacz, abyś nie międlil językiem
po polsku, jeno po łacinie.
Bo za polskie gadanie kara.

Żak nosił na głowie mykę,
bakałarz biret.

4. Podaj jeszcze dwa przykłady wyrazów używanych przed wiekami, a dziś rzadko spotykanych, które znalazły się w przeczytanym utworze. Napisz z nimi zdania w zeszytcie.

5. Zastanówcie się, w jakim celu autorka wprowadziła do opowieści tak wiele wyrazów używanych w przeszłości. Porozmawiaj na ten temat z kolegą lub koleżanką z ławki, następnie zapiszcie w zeszytach wspólny wniosek.

6. *Oto uczeń Akademii Krakowskiej* – napisz w zeszytcie opis postaci. Zwróć uwagę na charakterystyczne elementy stroju.

Archaizm – wyraz lub związek wyrazowy, który wyszedł z codziennego użycia.

Dawniej wszyscy żacy nosili jednolite ubrania. Porozmawiaj z rodzicami i dziadkami o strojach i zasadach obowiązujących w ich szkołach. Znajdź w internecie więcej informacji na ten temat, następnie napisz w zeszytcie, czy warto wprowadzić mundurki w twojej szkole. Swoje stanowisko poprzyj argumentami.

Nauczyciel na przestrzeni wieków

DOBRY NAUCZYCIEL POWINIEN ODDAWAĆ SIĘ PRACY Z ZAANGAŻOWANIEM, Kochać Swoich Uczniów i DOBRZE ICH POZNAĆ.

Konfucjusz

DO Vw.

Indie

Metody nauczania opierały się na przyjacielskich stosunkach mistrza i ucznia.

Egipt i Mezopotamia

Uczniów „zachęcano” do nauki głównie różgą.

Grecja

W starożytnych Atenach dziewczynki uczyły się czytania i pisanie oraz prowadzenia gospodarstwa domowego; staranniejsze wykształcenie otrzymywali chłopcy, których na naukę odprowadzał niewolnik – paidagogos.

Bardzo ważną rolę w nauczaniu odgrywał Kościół katolicki. Szkoły powstawały w katedrach, klasztorach i zakonach, a nauczycielami byli duchowni. W X wieku zaczynają w Polsce osiedlać się Żydzi, a wraz z nimi pojawia się inna niż katolicka edukacja religijna.

Wobec uczniów stosowano kary cielesne, które postrzegano jako najlepszą metodę wychowawczą. Nauczyciele byli surowi dla swoich podopiecznych, karali ich chętnie i często – za rozkojarzenie, brak wiedzy i umiejętności, lenistwo.

V-XVw.

DOPÓKI WALECZYSZ, JESTEŚ ZWYCZAJCĄ.

św. Augustyn

NIGDY BEZ GNIEWU NIE PATRZĘ NA PRZEWROTNOŚĆ LUDZI, KTÓRZY NAUCZYCIELI SZKOLNYCH MAJĄ NIEMAL ZA NIC, CHOĆ ICH TAK SAMO SZANOWAĆ POWINNI JAK LEKARZY, PRAWNIKÓW I INNYCH RZECZYPOSPOLITEJ ZASŁUŻONYCH.

Andrzej Frycz Modrzewski

XV-XVIw.

Pod adresem nauczycieli szkół parafialnych kierowany jest zarzut miernego wykształcenia, krytykowane są kary cielesne.

Poszukiwani są nauczyciele wszechstronnie rozwinięci, posługujący się kilkoma językami. Dotychczasowa surowość ustępuje miejsca łagodności.

Praca nauczyciela zaczyna być traktowana jako praca publiczna, za którą należy się pensja państwowa. Pojawiają się pierwsze próby wykazywania roli, jaką w wychowaniu odgrywa współdziałanie rodziny i szkoły.

Nauczyciel dostosowuje metody do tempa i rytmu rozwoju swoich uczniów, przekazywaną wiedzę – do poziomu intelektualnego podopiecznych. Pamięciowe opanowywanie materiału ustępuje miejsca praktyce.

Jezuici organizują pierwsze formy kształcenia nauczycieli.

XVIIw.

SZKOŁA NIE POWINNA BYĆ PRZYBYTKIEM REACZU I PLAG, LECZ UWAGI I CZYNNOCI.

Jan Amos Komenski

NAJISTOTNIEJSZĄ NASZĄ
UMIEJĘTNOŚCIĄ JEST
BYĆ CZŁOWIEKIEM.

Jan Jakub Rousseau

Nauczyciel czuwa nad właściwym rozwojem uczniów, którzy uczą się samodzielnego myślenia, a problemy rozwiązywane są podczas dialogu z podopiecznymi.

Nauczyciele są urzędnikami państwowymi i nie mogą zajmować się inną działalnością.

DZIECKO CHCE BYĆ DOBRE.
JEŚLI NIE UMIE - NAUCZ,
JEŚLI NIE WIE - WYŁUMACZ,
JEŚLI NIE MOŻE - POMÓŻ.

Janusz Korczak

XIX w.

XXI w.

XVII - XVIII w.

Obowiązkiem każdego nauczyciela jest bardzo dokładne przygotowanie się do zawodu dzięki wszechstronnemu wykształceniu, dlatego powstają instytucje państwowe zajmujące się edukacją kandydatów na to stanowisko.

Spółczesność coraz bardziej szanuje nauczycieli, którzy poprzez kształcenie innych mają wpływ na rozwój państwa.

W Polsce w 1773 roku powstaje Komisja Edukacji Narodowej (KEN), która zastępuje jezuitów w szkolnictwie. Nauczyciele będący zakonnikami są zastępowani osobami świeckimi.

TO, JAK CZŁOWIEK
PRZYJMUJE SWÓJ LOS,
JEST OCZYWIŚCIE WAŻNIEJSZE
OD TEGO, JAKI TEN LOS JEST.

Wilhelm von Humboldt

XX w.

W 1989 r. zostaje podpisana międzynarodowa Konwencja o prawach dziecka, która zabrania stosować kary cielesne wobec dzieci. W polskich szkołach bezwzględny zakaz wprowadzony został w 2001 roku.

Nauczyciel traktuje każdego ucznia wyjątkowo, liczy się z jego zainteresowaniami i zdolnościami, stosuje różne, nowoczesne metody i narzędzia pracy.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosza 76
25-561 Kielce

www.mac.pl